

مطالعه تطبیقی تزئینات و اجزای
ساختار محراب گچبری امامزاده
ربیعہ خاتون اشترجان با منبر چوبی
مسجد جامع نائین در قرن هشتم
هجری قمری / ۱۰۹-۱۲۷

تصویری از قاب چهار پر موجود
در طرح طاق‌نمای محراب گچبری
امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان
ماخذ: نگارنده

مطالعه تطبیقی تزئینات و اجزای ساختار محراب گچ‌بری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان با منبر چوبی مسجد جامع نائین در قرن هشتم هجری قمری

زهرا راشدنیا*

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱/۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۶/۴

صفحه ۱۰۹ تا ۱۲۷

نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

وجوه اشتراک بین نقوش به کار رفته در یک حرفه و صنعت در میان یک خاندان، باعث تأثیرگذاری تعدادی از آن نقوش بر صنعت و حرفه‌یی دیگر از آن خاندان می‌شود. شاهدهی از این مدعا را، در میان هنرمندان گچ‌بر و نجار کرمانی در قرن هشتم هجری می‌توان ملاحظه نمود. وجود خاندان هنرمند گچ‌بر کرمانی که چند نسل در نقاط مختلف به سفارش بزرگان و حاکمان، کارهای شاخص گچ‌بری از خود بر جای گذاشته‌اند، باعث تأثیرگذاری بر سایر حرف و صنایع آن خاندان، همچون نجاری شد. از اهداف این تحقیق بازشناسی و شناخت ویژگی‌های بصری محراب گچ‌بری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان و منبر چوبی مسجد جامع نائین است و همچنین مطالعه تطبیقی نقوش، اجزای ساختار و کتیبه‌های محراب گچ‌بری امامزاده ربیعہ خاتون با منبر چوبی مسجد جامع نائین هدف اصلی این پژوهش است. در این راستا، **سوالاتی** که در این مقاله پاسخ داده می‌شود: ۱. چه ویژگی‌های بصری را، می‌توان برای محراب امامزاده ربیعہ خاتون و منبر مسجد جامع نائین، در قرن هشتم هجری برشمرد؟ ۲. چه وجوه اشتراکی بین نقوش، اجزای ساختار و کتیبه‌های محراب امامزاده ربیعہ خاتون با منبر مسجد جامع نائین وجود دارد؟ **روش تحقیق** به روش توصیفی - تحلیلی و با رویکرد تطبیقی، به تحلیل داده‌های به دست آمده از نمونه‌های مطالعاتی می‌پردازد و شیوه جمع‌آوری اطلاعات برپایه مطالعات میدانی و با استناد به منابع مکتوب است. **نتایج** حاصل از این پژوهش عبارتند از: تعدادی از نقوش، اجزای ساختار و کتیبه‌های محراب گچ‌بری امامزاده ربیعہ خاتون همانند؛ مشابهت در قاب‌های احاطه‌کننده نقوش، فرم قرارگیری اسلیمی‌ها، کاربرد گل ختایی چندپر، استفاده از نوعی اسلیمی ساده، کاربرد فرم دایره‌ای شکل، مشابهت در فرم تیزی قوس طاق نما و مماس بودن آن با خطوط محیطی لچکی، اختصاص یافتن دیواره‌های سمت راست به کتیبه هنرمند سازنده محراب/منبر و سمت چپ به کتیبه تاریخ ساخت محراب/منبر، فشردگی و شلوغی زمینه کتیبه‌ها؛ مشابه و قابل قیاس با نقوش، اجزای ساختار و کتیبه‌های منبر چوبی مسجد جامع نائین است.

کلیدواژه‌ها

محراب گچ‌بری، منبر چوبی، تزئینات، اجزای ساختار، مسجد جامع نائین، امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان

* دانشجوی دکتری باستان‌شناسی (دوران اسلامی)، دانشکده حفاظت و مرمت، دانشگاه هنر اصفهان، شهر اصفهان، استان اصفهان.
Email: z.rashednia@yahoo.com
ایران.

مقدمه

تحقیقات توصیفی - تحلیلی با نگرش تطبیقی است. اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای و میدانی جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل شده است. جامعه آماری این پژوهش با بازدید از حدود هفت بنا در مناطق مختلف کشور همچون نائین، نطنز، تربت جام ... و آثار موزه‌ای (محراب امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان موجود در بخش اسلامی موزه ملی ایران) و عکسبرداری از آن‌ها صورت گرفته است و با آنالیز نرم‌افزاری نقوش و کتیبه‌ها تداوم یافت^۱. تعداد نمونه‌های مورد بررسی دو مورد، شامل: محراب گچبری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان و منبر چوبی مسجد جامع نائین هست. روش نمونه‌گیری آثار بر اساس وجود بیشترین تشابه مابین دو اثر مذکور، قرار گرفت و در نهایت با مطالعه تطبیقی این دو اثر و سایر آثار جامعه آماری، توانستیم به تعدادی از ویژگی‌های مشترک بین آن‌ها، دست یابیم. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات، کیفی (تحلیل محتوا) است.

پیشینه تحقیق

مطالعات متعددی، هر چند کوتاه، درباره هر کدام از دو محراب امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان و منبر مسجد جامع نائین، صورت گرفته است. اسمیت (۱۹۳۸) یکی از اولین پژوهشگرانی است که در مقاله خود با عنوان «The Wood Mimbar in the Masjid-I Djami Nain» در نشریه «Ars Islamica»، شماره یک، منبر مسجد جامع نائین را، مورد مطالعه قرار داده و در مورد کتیبه‌ها و نقوش منبر کار کرده و با تعدادی از آثار چوبی مقایسه نموده است. ویتک (۱۹۳۸) در «Epigraphical» Notice، در همان مجله و شماره‌ای که در بالا ذکر شد، نیکزاد امیر حسینی (۱۳۳۵)، در کتاب «فهرست تاریخچه مصور ابنیه تاریخی اصفهان»، هنرفر (۱۳۴۴)؛ «گنجینه آثار تاریخی اصفهان»، رفیعی مهرآبادی (۱۳۵۲)؛ «آثار ملی اصفهان» اعتماد السلطنه (۱۳۶۸)؛ «مراه البلدان»، دیماند (۱۳۸۳)؛ «راهنمای صنایع اسلامی»، برونشتاین (۱۳۸۷)؛ «آثار چوبی تزئینی در دوران اسلامی»، سلطان‌زاده (۱۳۹۰)؛ «نائین؛ شهر هزاره‌های تاریخی» در کنار معرفی دیگر آثار، به طور گذرا در کتاب‌های خود، به منبر مسجد جامع نائین نیز توجه نموده‌اند. می‌توان مهمترین پژوهش صورت گرفته در رابطه با منبر مسجد جامع نائین، پایان‌نامه‌ی کارشناسی‌ارشد مهین سهرابی نصیرآبادی (۱۳۶۹) تحت عنوان «مرمت و حفاظت آثار تاریخی - فرهنگی چوبی؛ مطالعه در حفاظت و مرمت منبر مسجد جامع نائین»، به راهنمایی باقر آیت الله زاده شیرازی و غلامرضا آقا ابراهیمیان در دانشگاه هنر اصفهان را، نام برد که در این پژوهش منبر معرفی و نتایج آزمایشات انجام شده بر آن، ارائه گردیده است. در پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد دیگری در دانشگاه هنر اصفهان به راهنمایی قباد کیانمهر و بهاره تقوی نژاد؛ «کاربرد نقوش سنتی منبر مسجد جامع نائین

رسم کهنی که از دیرباز در میان ایرانیان حاکم بود و پیشه از پدر به پسر یا از استاد به شاگرد به ارث می‌رسید باعث می‌شد که اغلب هر خانواده، در یک رشته از حرف و صنایع تبحر پیدا کند. این رسم در دوران اسلامی نیز استمرار پیدا کرد که شواهد زیادی از این سنت خانوادگی برجای مانده است؛ از معروف‌ترین آن‌ها می‌توان به ظهور خاندان کاشی‌ساز ابوطاهر کاشانی در قرن هفتم هجری اشاره نمود. آثار آن‌ها همچون محراب‌های مساجد، کاشی‌های ستاره‌ای، چلیپا، ظروف مختلف که زینت‌بخش موزه‌ها و مجموعه‌هاست تا اواسط قرن هشتم هجری ادامه داشته است. با توجه به این پیشینه‌ی کهن، در قرن هشتم هجری به نظر می‌رسد که با توجه به حمایت‌های مالی و سیاسی دولت‌های مقتدر و حاکم آن دوره، خاندانی کرمانی ظهور کرده؛ که چند نسل در نقاط مختلف به سفارش بزرگان و حاکمان، کارهای چوبی و به خصوص گچبری شاخصی از خود بر جای گذاشته‌اند. از نمونه آثار آن‌ها می‌توان به محراب گچبری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان (موجود در موزه ملی ایران به شماره موزه ۳۲۷۱)؛ عمل «مسعود کرمانی»، محراب گچبری مسجد کچه میر نطنز؛ (به شماره ثبت ۲۰۹ و به تاریخ ۱۳۱۳/۴/۳۱) عمل «حیدر کرمانی»، محراب‌های گچبری مسجد کرمانی تربت‌جام عمل؛ «خواجو بن زکی بن محمد بن مسعود کرمانی»، منبر چوبی مسجد جامع نائین (به شماره ثبت ۱۴۴ و به تاریخ ۱۳۱۰/۱۰/۱۵)؛ عمل «محمود شاه بن محمد النقاش الکرمانی»، منبر چوبی مسجد جامع یارند نطنز؛ عمل «محمد بن استاد حیدر کرمانی» و ... اشاره کرد. اهداف مقاله حاضر، بازشناسی و شناخت بصری محراب گچبری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان و منبر چوبی مسجد جامع نائین و همچنین مطالعه تطبیقی نقوش، اجزای ساختار و کتیبه‌های محراب گچبری امامزاده ربیعہ خاتون با منبر چوبی مسجد جامع نائین است. این پژوهش در صدد پاسخگویی به سوالات زیر است؛ ۱. چه ویژگی‌های بصری را، می‌توان برای محراب گچبری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان و منبر چوبی مسجد جامع نائین، در قرن هشتم هجری برشمرد؟ ۲. وجوه اشتراک بین نقوش، اجزای ساختار و کتیبه‌های محراب گچبری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان با منبر چوبی مسجد جامع نائین، چیست؟

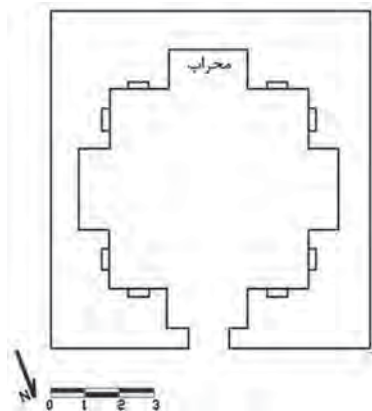
اهمیت و ضرورت این پژوهش این است که در حال حاضر پژوهش کامل و جامعی که به‌طور خاص به بررسی تأثیرگذاری نقوش، اجزای ساختار و کتیبه‌های آثار هنرمندان گچ‌بر کرمانی بر آثار هنرمندان نجار کرمانی در قرن هشتم هجری بپردازد، موجود نیست.

روش تحقیق

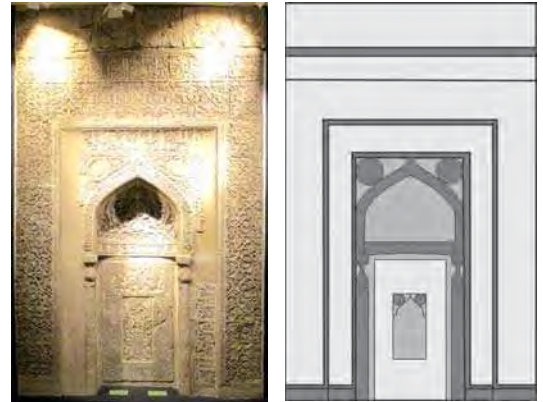
پژوهش حاضر بر اساس ماهیت و روش، از گونه

۱. منبع تمامی تصاویر (به جز تصاویر پلان‌ها)، طرح‌های خطی و جداول، از نگارنده است.

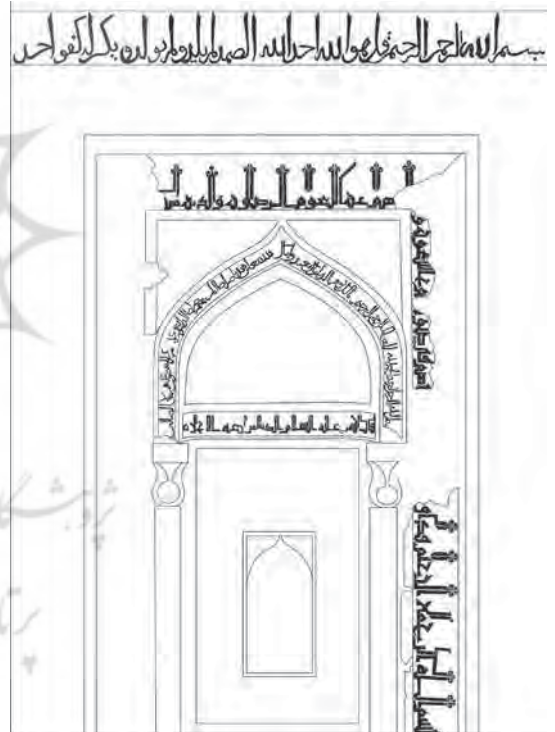
نقشه ۱. پلان امامزاده ربیعه خاتون اشترجان و جانمایی محراب در پلان، ویلبر ۱۳۴۶، ۳۱۲؛ بازترسیم از نگارنده.

تصویر ۱. تصویر و طرح خطی (ساختار محراب) محراب امامزاده ربیعه خاتون اشترجان مأخذ: نگارنده.

داخلی»، جعفری فرد (۱۳۹۳) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد در دانشگاه هنر اصفهان به راهنمایی احمد صالحی کاخکی؛ «مطالعه و طبقه‌بندی آرایه‌های چوبی دوره سلجوقی تا آغاز دوره تیموری در ایران امروزی»، نوروزی قره قشلاق (۱۳۹۴)، در مقاله؛ «بررسی نقوش منبر مسجد جامع نائین در راستای شناخت تزئینات چوبی دوره ایلخانی» و مقاله دهقانی و سامانیان (۱۳۹۴)؛ «بررسی تطبیقی طرح و نقش منبر مسجد جامع نائین و منبر مسجد جامع سوریان»، فصلنامه تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی شماره نوزده و ... مطالبی را، در مورد منبر مسجد جامع نائین به رشته تحریر در آورده‌اند.

مطالعات در مورد محراب امامزاده ربیعه خاتون اشترجان نسبت به منبر مسجد جامع نائین محدودتر است. محققانی همچون ویلبر (۱۳۴۶)؛ در کتاب «معماری اسلامی ایران در دوره ایلخانان» پاپادوپولو (۱۹۷۹) «Islam and Muslim Art» گلمیک (۱۳۶۴) در مقاله، «دوره‌های ساختمانی مجموعه تاریخی تربت شیخ جام»، هیل و گرابار (۱۳۸۶) در کتاب «معماری و تزئینات اسلامی»، به اختصار در پژوهش‌های خود، تنها تاریخ ساخت، هنرمند و محل نگهداری محراب را، مطرح نموده‌اند. شهیری (۱۳۸۰) در مقاله «معرفی یک محراب استثنایی تجلی قرآن در معماری محراب مساجد»، آبیار (۱۳۸۱) با مقاله «بررسی کتیبه‌های محراب‌های گچی در موزه ملی ایران» و ... پژوهشگرانی هستند که بیشتر توجه خود را به کتیبه‌های محراب معطوف کرده‌اند و در مورد سایر بخش‌های محراب، مطالبی بیان نکرده‌اند. نفیسی (۱۳۸۹) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد در دانشگاه هنر اصفهان به راهنمایی احمد صالحی کاخکی با عنوان «بررسی نقوش محراب‌های گچ‌بری دوره ایلخانی در شهرستان اصفهان و حومه آن»، صالحی کاخکی و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای در شماره ۲۷ مجله نگره؛ با عنوان «مطالعه ویژگی‌های تزئینی آثار گچ‌بری هنرمندان

تصویر ۲. جانمایی کتیبه‌های محراب امامزاده ربیعه خاتون اشترجان، مأخذ: همان.

در طراحی داخلی»، آیه نوحی (۱۳۹۱)، به بررسی نقوش و کتیبه‌های منبر مسجد جامع نائین و کاربرد آن در هنر چوب پرداخته است. پژوهشگران دیگری همچون؛ صارمی نائینی (۱۳۷۴) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سوسن بیانی؛ «بررسی و تحقیق بناها و اماکن اسلامی (معماری اسلامی) شهرستان نائین از صدر اسلام تا دوره قاجار»، نوحی و یراقچی (۱۳۹۲) در مقاله «کاربرد نقوش سنتی منبر مسجد جامع نائین در طراحی

تصویر ۳. تصویر و طرح کتیبه‌های هنرمند سازنده (مسعود کرمانی، سمت راست بدنه داخلی) و تاریخ ساخت (۷۰۸ هجری، سمت چپ بدنه داخلی) محراب امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان، مأخذ: همان.

کرمانی در دوره ایلخانی تا ابتدای دوره تیموری، تقوی‌نژاد (۱۳۹۶) در رساله دکتری دانشگاه هنر اصفهان؛ «تزئینات محراب‌های گچبری دوره ایلخانی در ایران تحلیل سبک شناختی بر مبنای ترکیب بندی و نقش‌مایه‌ها» به راهنمایی احمد صالحی کاخکی و قیومی بیدهندی و ... از جمله نویسندگانی هستند که بخشی از پژوهش خود را، به مطالعه و بررسی نقوش و کتیبه‌های محراب امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان، اختصاص داده‌اند.

کلیه منابع مذکور با هدف بررسی مستقل محراب امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان و یا منبر مسجد جامع نائین انجام شده است، اما در این میان، می‌توان به دو پایان‌نامه کارشناسی ارشد؛ پایان‌نامه دهقانی (۱۳۹۲) در دانشگاه هنر تهران به راهنمایی صمد سامانیان؛ «بررسی نقوش منبر مساجد جامع نائین و سوریان و مقایسه آن با نقوش محراب‌های گچبری قرن هشتم» و پایان‌نامه راشدنی (۱۳۹۳)؛ «مطالعه ویژگی‌های تزئینی آثار گچبری هنرمندان کرمانی و پراکندگی آن در قرن هشتم هـ ق» به راهنمایی احمد صالحی کاخکی اشاره نمود که به شکل مختصری به ارتباط بین نقوش محراب و منبر پرداخته‌اند. تاکنون هیچ پژوهش جامع و کاملی در رابطه با وجوه اشتراک این دو اثر مزبور، صورت نگرفته و برای نخستین بار در این جستار، به این امر پرداخته می‌شود.

۱-۱-۱. تزئینات محراب

۱-۱-۱. کتیبه‌ها: کتیبه‌های نقش شده بر این محراب، با خط کوفی و قلم ثلث، در پس زمینه‌ای از ساقه‌های گیاهی با قوس‌های حلزونی و نقوش اسلیمی، زیبایی خاصی به آن بخشیده که در زیر به معرفی آن‌ها می‌پردازیم:

کتیبه اول و دوم: بر کتیبه پیشانی محراب سوره مبارکه «خلاص»، به قلم ثلث نوشته شده است (تصویر ۲). در حاشیه دور محراب (اطراف طاق‌نما) به خط کوفی، آیات یک تا شش سوره «مؤمنون» آمده که قسمتی از گچبری‌های حاشیه سمت راست و تمام نوشته‌های سمت چپ آن از بین رفته است و بخش باقی‌مانده آن از این قرار است: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. قَدْ أَفْأ..... أُهُمْ فِي صَلَوَاتِهِمْ خَاشِعُونَ و..... أُهُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ. وَ الَّذِينَ هُمْ.....» (تصویر ۲).

کتیبه سوم و چهارم: یک حاشیه کتیبه‌دار در اطراف قوس طاق‌نما، در بردارنده سوره مبارکه «حمد»، به قلم ثلث به صورت بسیار زیبایی نوشته شده است: «... أَسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. الْحَمْدُ لِلَّهِ... أَلْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَ لَا الضَّالِّينَ» (تصویر ۲). در حاشیه افقی زیر طاق‌نمای محراب، حدیثی از پیامبر اسلام (ص) «قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ الدُّنْيَا مَرَزَعَةُ الْآخِرَةِ» به خط کوفی ساده نقش بسته است (تصویر ۲). کتیبه‌های پنجم و ششم: در سمت راست و چپ بدنه داخلی محراب، به ترتیب امضای سازنده محراب؛ «عمل مسعود کرمانی» و سال ساخت محراب؛ «فی سنه ثمان و سبعمائه» به قلم ثلث نوشته شده است (تصویر ۳).

۱-۱-۲. نقوش:

نقوش محراب را انواع اسلیمی؛ نیم اسلیمی، سر اسلیمی، اسلیمی دهان‌اژدری (در ابعاد کوچک و بزرگ) با تزئینات

۱. امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان

امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان در موقعیت جغرافیایی ۳۲ درجه و ۲۸ دقیقه و ۴۹ ثانیه عرض شمالی و در ۵۱ درجه و ۲۸ دقیقه و ۴۸ ثانیه طول شرقی، در اشترجان شهر ایمن شهر، از بخش مرکزی شهرستان فلاورجان قرار دارد. این امامزاده، در سی‌وسه کیلومتری جنوب غرب اصفهان و در فاصله چند صد متری از مسجد جامع اشترجان، واقع شده است. بنای این امامزاده در سابق از خشت ساخته شده و با کاهگل پوشانیده و روی آن با گچ، سفیدکاری شده بود و دارای تزئینات کاشی‌کاری و محراب گچبری بوده که این محراب، هم‌اکنون در بخش اسلامی موزه ملی ایران (تالار ایلخانی) نگهداری می‌شود (ویلیبر ۱۳۴۶، ۱۵۰). بنای نوساز کنونی امامزاده، بنایی است با پلان مربع گنبددار که با مصالح جدید و بنا به گفته اهالی روستا، بر جایگاه سابق امامزاده احداث گردیده است و فضای داخلی امروزی امامزاده، بیشتر با آینه‌کاری آراسته شده است (نقشه ۱).

۱-۱-۱. محراب گچبری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان

محرابی مستطیل شکل به ارتفاع حدود ۴/۱۵ متر، عرض ۲/۶۸ متر و عمق ۵۰ سانتی‌متر است و متشکل از یک پیشانی کتیبه‌دار و یک کتیبه کوفی الحاقی در بالای آن، یک حاشیه پهن اصلی با نقوش گیاهی، یک طاق‌نما با قوس تیزه‌دار که بر روی دو ستون‌نما با سرستون‌های گلدانی شکل قرار گرفته و اطراف آن را، یک حاشیه کتیبه‌دار احاطه نموده است (تصویر ۱).

حاشیه دیگر قابل مشاهده است که طرح اصلی طاق نما را، در برگرفته که ترکیبی از نقوش گیاهی (اسلیمی و ختایی) و هندسی (گره) است، که با خطوط موازی (هاشور) و تعدادی حفره‌های کوچک توخالی تزئین گردیده است (تصویر ۹). طرح داخلی طاق نما شامل اسلیمی‌های ساده، دهان ازدری، خرطوم فیلی (در ابعاد کوچک و بزرگ) با تزئینات آژده‌کاری (تصویر ۱۱) و اشک مانند و نیز نقش مایه ختایی (چندپَر ساده و چرخشی) که به صورت زیبا و منحصراً به فردی گچ‌بری شده است. در حال حاضر بقایای رنگ لاجوردی، در زمینه این طاق نما قابل مشاهده است که جلوه بصری خاصی بدان بخشیده است (تصویر ۱۰) و در قسمت پایین آن یک قاب مستطیل شکل موجود است که قسمت مرکزی آن دارای یک طرح طاق نماست و اطراف آن با گره‌سازی (گره هشت و طبل گردان) (تصویر ۱۲) و نواری باریک از نقوش اسلیمی ساده، اجرا گردیده است. در قسمت دیوارهای فرورفته جانبی محراب، درست در زیر همان بخشی که کتیبه‌های هنرمند و تاریخ ساخت محراب قرار دارد، حاشیه‌ای پهن از اسلیمی‌ها و سراسلیمی‌ها که با تزئینات اشک مانند، آژده‌کاری، هاشور و زمینه‌ای به رنگ لاجوردی، مزین شده است.

۲. مسجد جامع نائین

مسجد جامع نائین یکی از مساجد قدیمی و معروف ایران است (به شماره ثبت ۱۴۴ و به تاریخ ۱۳۱۰/۱۰/۱۵) که در موقعیت جغرافیایی ۳۲ درجه و ۵۲ دقیقه و ۳۹ ثانیه عرض شمالی و در ۵۳ درجه و ۵ دقیقه و ۷۷ ثانیه طول شرقی، در محله «باب المسجد» شهر نائین، واقع شده است. تاریخ بنای مسجد را، عده‌ای به زمان «ساسانیان» و گروهی دیگر به زمان «عمر عبدالعزیز عجلی»، بانی صفا عمر مسجد جامع اصفهان منسوب می‌دانند. برخی به زمان سامانیان و بین سال‌های ۲۸۹ تا ۳۷۸ هجری نسبت داده‌اند (نیکزاد امیرحسینی، ۱۳۷۵ و ۱۳۷۷: ۲۷ و ۲۰۹). این مسجد دارای تزئینات گچ‌بری همچون محراب، سه ستون گچ‌بری شده روبروی محراب، کتیبه‌ای به خط کوفی در قسمت بالای محراب و کتیبه دیگری در پیرامون هلال طاق‌نمای جلوی محراب که بسیار پرکار و بی‌نظیر هستند در کنار این محراب گچ‌بری، منبر چوبی بسیار نفیس و با ارزشی مربوط به سده هشتم هجری قرار دارد (Smith 1938, 21).

تصویر ۴. تصویر و طرح خطی حاشیه اصلی و پهن دور تا دور محراب امامزاده ربیع‌ه خاتون اشترجان، مأخذ: همان.

آژده‌کاری و اشک‌مانند و نیز نقش مایه ختایی (گل چند پَر ساده، گل چرخشی) که با خطوط موازی (هاشور) مزین شده‌اند، نقوش هندسی هم به صورت ساده و هم به صورت گره‌سازی و همچنین رنگ‌آمیزی تشکیل می‌دهد؛ که در زیر به جزییات بیشتر نقوش مذکور می‌پردازیم:

حاشیه اصلی و پهن دور تا دور محراب، به عرض چهل و یک سانتی‌متر که دو طرف و پیشانی محراب را، در برگرفته شامل؛ نقوش گیاهی ظریف و پرکاری است که درون قاب‌های دالبری شکلی قرار دارند که با خطوط موازی (هاشور)، آژده‌کاری و تزئینات اشک‌مانند، تزئین شده‌اند (تصویر ۴). پس از آن دو نوار باریک نمایان است؛ نوار اول به پهنای حدود هشت سانتی‌متر با طرح زنجیر مانند و نوار دوم به عرض شش سانتی‌متر، متشکل از تکرار خطوط منحنی و شکل‌های هندسی ساده (تصویر ۵). بعد از این دو نوار، کتیبه‌ای، به پهنای بیست و چهار سانتی‌متر، اطراف طاق نما را، احاطه کرده و بعد از آن حاشیه باریک دیگری موجود است که همچون حاشیه باریک دوم که ذکر شد، از تکرار خطوط منحنی و شکل‌های هندسی ساده، به وجود آمده است (تصویر ۵). پس از این حاشیه، قسمت اصلی محراب، طاق نما و لچکی‌های اطراف آن است که با دوایر، نقوش گیاهی و ساقه/بندهای تو خالی (شبه‌بندی شده) که در فواصل معینی توسط دوایر (توخالی) از هم تفکیک شده‌اند (تصویر ۶) و همچنین ستون‌نماها و سرستون‌های گلدانی شکل، اطراف طاق‌نماست. این ستون‌نماها با گره (گره کند دوازده و پنج) و تزئینات آژده‌کاری و حمیل بندی‌های دو خطی آراسته گردیده است (تصویر ۷). سرستون این ستون‌نماها به صورت برجسته و گلدانی شکل با انواع نقوش اسلیمی، ختایی (گل ساده دوازده‌پَر و شش‌پَر) و هندسی (طرح زنجیر باف) (تصویر ۸) به نحو زیبایی اجرا شده است. در فرورفتگی داخلی محراب نیز، یک

تصویر ۵. تصویر و طرح خطی حاشیه هندسی متشکل از خطوط منحنی و شکل‌های هندسی ساده محراب امامزاده ربیع‌ه خاتون اشترجان، مأخذ: همان.

۱. دوایر موجود در لچکی‌های محراب، احتمالاً در گذشته محل قبه‌هایی بوده است که به مرور زمان از جایگاه اصلی خود جدا شده و در حال حاضر، اثری از آن‌ها دیده نمی‌شود.

مطالعه تطبیقی تزئینات و اجزای ساختار محراب گچبری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان با منبر چوبی مسجد جامع نائین در قرن هشتم هجری قمری / ۱۰۹-۱۲۷

تصویر ۶. تصویر و طرح خطی لچکی محراب امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان، مأخذ: همان.

تصویر ۷. تصویر و طرح خطی گره (گره کند دوازده و پنج) موجود در ستون‌نمای محراب امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان، مأخذ: همان.

تصویر ۸. سرستون گلدانی شکل و حاشیه هندسی پایه آن با طرح گیس باف موجود در محراب امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان مأخذ: همان.

تصویر ۹. تصویر و طرح خطی حاشیه گیاهی (اسلیمی و ختایی) با گره در حاشیه داخلی طاق‌نمای محراب امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان مأخذ: همان.

کتیبه اول: کتیبه‌ای به قلم نسخ، شامل آیه ۱۲۰ سوره «مائده»، در حاشیه پائین قاب سردر ورودی منبر، بر زمینه‌ای از نقوش اسلیمی دیده می‌شود (تصویر ۱۵): «الله ملک السموات و الارض و ما فیهن و هو علی کل شیء قدير».

کتیبه دوم و سوم: در قسمت بالای سمت چپ منبر، دو کتیبه به قلم ثلث اجرا شده است که یکی در بالای گره چینی (تصویر ۱۶): «وقف الصدر الاجل المنعم المحترم ملک التجار جمال الدین حسین ابن المرحوم عمر بن عفیف» و دیگری در قسمت پایین گره چینی: «هذا المنبر علی مسجد الجامع فی مدینه النابین تقبل الله منه فی رجب سنه احدی عشر و سبع مائه» قرار دارد (تصویر ۱۷).

۱-۲. منبر مسجد جامع نائین

منبر چوبی مسجد جامع نائین، حدود پنج متر ارتفاع، چهار متر طول قاعده و بیش از یک متر عرض دارد^۱ (تصویر ۱۳). اتصالات منبر، با استفاده از تکنیک فاق و زیانه (آلت و لقط / چفت و بست) و بدون کاربرد هیچ‌گونه میخ فلزی صورت گرفته که حکایت از مهارت استاد دروگر منبر مذکور هست (بلاغی، ۱۳۶۹: ۸۸ - ۹۰). در منابع گوناگون جنس منبر را، چوب «ساج» ذکر نموده‌اند، اما در بررسی و مطالعات آزمایشگاهی متخصصان مربوط، چوب به کار رفته در این منبر در پایه‌های اصلی و قیدها از چوب چنار و قطعات داخل آلت‌ها و لقطها از چوب گلابی است (سهرابی نصیرآبادی، ۱۳۶۹: ۴۹۰). این منبر دارای هشت پله (تصویر ۱۴)، دو در؛ یکی در اصلی، در جلوی منبر و دیگری دری کوچک در گوشه پائین سمت چپ منبر^۲، اطاقکی در قسمت بالای منبر (تصویر ۱۴) و نرده‌های گره چینی شده در دو طرف پله‌ها است (نقشه ۲؛ تصویر ۱۴).

۱-۱-۲. تزئینات منبر مسجد جامع نائین

تزئینات منبر، شامل منبت‌کاری، آلت چینی مشبک و توپُر است که با کتیبه‌ها و انواع نقوش هندسی و گیاهی به زیبایی حکاکی شده‌اند.

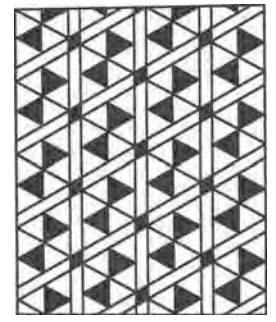
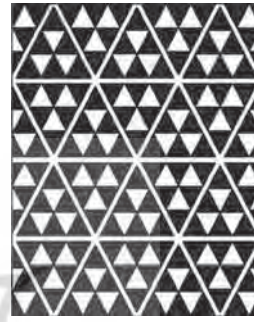
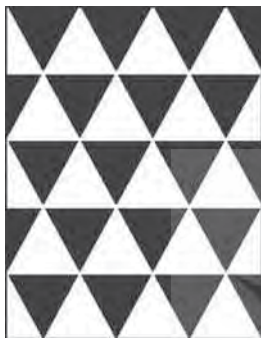
۱-۱-۱-۲. کتیبه‌های منبر مسجد جامع نائین

کتیبه‌های این منبر شامل آیات قرآن، شعارهای مذهبی، تاریخ ساخت، نام واقف و هنرمند سازنده منبر به قلم ثلث و نسخ است که در زیر به شرح آن‌ها می‌پردازیم:

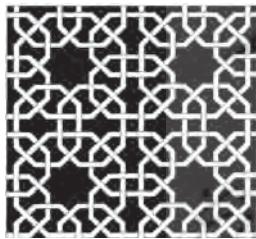
۱. البته در حال حاضر میخ‌ها و بست‌های فلزی را، در بعضی نقاط منبر می‌توان ملاحظه نمود که در دوره‌های بعدی به دلیل استحکام بخشی به این اثر افزوده شده است (سهرابی نصیرآبادی، ۱۳۶۹: ۴۸۸).
۲. علت قرار دادن چنین دری، در منبر آن است که در مساجد معمولاً اشیاء و وسایل با ارزشی همانند رحل‌ها، قرآن‌ها، کتاب‌های ادعیه و ... نگهداری می‌شود که این وسایل باید دور از دسترس همگان و محفوظ باشند و در مواقع لزوم به کار روند و چون این وسایل را، در هر مکانی نمی‌توانستند نگه‌دارند، بهترین و مناسب‌ترین مکان برای نگهداری آن‌ها، فضایی در درون منبر بوده است. دلیل دیگر وجود چنین دری، شاید آن باشد که از طریق این در، راهی برای ورود به داخل منبر و انجام غبارروبی و نظافت داخل منبر داشته باشند (نوحی، ۱۳۹۱: ۳۱).

تصویر ۱۰. تصویر و طرح خطی طرح اصلی طاق‌نمای محراب امام‌زاده ربیع‌ه خاتون اشترجان، مأخذ: همان.

تصویر ۱۱. نمونه‌هایی از انواع آژده‌کاری‌های هندسی موجود در محراب امام‌زاده ربیع‌ه خاتون اشترجان، مأخذ: همان.

تصویر ۱۲. تصویر و طرح خطی گره (گره‌هشت و طبل‌گردان) موجود در دیوار روبروی طرح طاق‌نمای محراب امام‌زاده ربیع‌ه خاتون اشترجان، مأخذ: همان.

راسته» پوشیده شده است (تصویر ۲۱) که برخی از قطعات مستطیل و مربع شکل اجزای این گره‌ها، با نقوش هندسی کار شده است (تصویر ۲۲). همچنین در بدنه سمت چپ منبر در کوچکی موجود است که در اطراف آن تعدادی، قاب با نقوش هندسی دیده می‌شود. قاب سردر ورودی منبر نیز، با گره‌کاری توپری شامل گره «شش و طبل» به زیبایی اجرا گردیده است. بر دیواره روبرویی هر یک از زیر پله‌های منبر، نقش یک گره، کار شده است که به ترتیب از پائین به بالا شامل؛ گره «هشت چهار لنگه» در پله اول، گره «طبل و ترنج» در پله دوم، گره «شش و طبل در هم» در پله‌های سوم، چهارم و ششم، گره «لوز و طبل» در پله پنجم، گره «ترنج و مربع» در پله هفتم و گره «هشت و چهار لنگه طبل‌دار» در پله هشتم. نمونه‌های دیگر از نقوش هندسی موجود در منبر، قطعات مثلثی شکل، در زیر نرده

کتیبه چهارم: در سمت راست منبر، درست در نقطه مقابل کتیبه‌های واقف و تاریخ ساخت محراب، در قسمت پایین گره‌چینی، کتیبه هنرمند سازنده منبر؛ «عمل‌الاستاذ افتخار الصناعت محمود شاه بن محمد النقاش الکرمانی خدایش بیامرزاد کی فاتحه خواندی بخط العبد عبدالحکیم المحمدی»، به قلم ثلث، با استادی و زیبایی هر چه تمام‌تر کار شده است (تصویر ۱۸).

کتیبه پنجم و ششم: دو کتیبه دیگر در دو سوی پایه‌های تاج منبر قرار دارد، در سمت راست؛ عبارت «الملک لله» و در سمت چپ عبارت «العظمه لله» به قلم نسخ، نوشته شده است (تصویر ۱۹).

۲-۱-۱-۲. نقوش تزئینی منبر مسجد جامع نایین
نقوش محراب را، انواع نقوش هندسی از جمله؛ نقوش ساده هندسی و گره و همچنین نقوش گیاهی، همانند انواع اسلیمی و گل‌های ختایی، تشکیل می‌دهد.

۲-۱-۱-۲ الف. نقوش هندسی

تزئینات هندسی به کار رفته در تمام سطح منبر شامل، گره‌های متعددی است که با تکنیک‌های منبت توپر و یا گره‌چینی اجرا شده‌اند. این نوع تزئینات را، در دو طرفه بدنه منبر، در ورودی منبر، پله‌ها، نرده‌های پیرامون پله‌ها، و اطاقک بالای منبر می‌توان دید. دو سمت راست و چپ بدنه منبر، با گره‌های «چهار لنگه» (تصویر ۲۰) و «خفته -

مطالعه تطبیقی تزئینات و اجزای ساختار محراب گچبری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان با منبر چوبی مسجد جامع نائین در قرن هشتم هجری قمری / ۱۰۹-۱۲۷

تصویر ۱۴. نمایی از پله‌ها، نرده‌های پیرامون پله‌ها و اطاقک بالای منبر؛ مسجد جامع نائین. مأخذ: همان.

تصویر ۱۳. نمای کلی از منبر مسجد جامع نائین، مأخذ: همان.

نقشه ۲. پلان مسجد جامع نائین و محل قرارگیری منبر چوبی مسجد در کنار محراب <http://archnet.org>

تصویر ۱۵. کتیبه موجود در حاشیه پائین قاب سردر ورودی منبر مسجد جامع نائین، مأخذ: همان.

تصویر ۱۶. کتیبه واقف منبر مسجد جامع نائین در سمت چپ منبر، مأخذ: همان.

تصویر ۱۷. کتیبه تاریخ ساخت منبر مسجد جامع نائین در سمت چپ منبر، مأخذ: همان.

تصویر ۱۸. کتیبه هنرمند منبر مسجد جامع نائین در سمت راست منبر، مأخذ: همان.

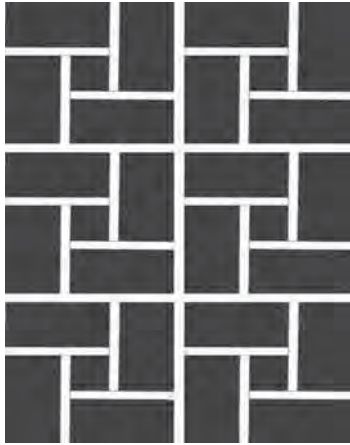
پله‌ها (تصویر ۲۳)، تزئینات گره چینی توپُر (گره «باز و بند» مربع) در چهار سمت بالای اطاقک منبر، (تصویر ۲۴) آلت چینی مشبک (گره چینی توخالی) در نرده‌های پله (تصویر ۲۵)، دو طرف مسند منبر و همچنین در بالاترین قسمت منبر یعنی تاج آن به کار رفته است.

۲-۱-۱-۲. نقوش گیاهی

نقوش گیاهی به کار رفته در این منبر شامل انواع اسلیمی‌ها؛ اسلیمی‌های ساده، دهان‌اژدری، دکمه‌ای، سر اسلیمی‌ها، نیم اسلیمی‌ها و گل‌های ختایی می‌شود که در تمام سطح منبر به زیبایی ایجاد گردیده است. از جمله تزئینات گیاهی موجود در منبر، در سطح گره‌های (گره «چهار لنگه» و گره «خفته - راسته») موجود در دو پهلوی چپ و راست است که انواع نقوش اسلیمی و ختایی به تنهایی یا در کنار نقوش هندسی در کادرهای مستطیل و مربع شکل به زیبایی حکاکی شده‌اند (تصویر ۲۶). گره‌کاری قاب سردر ورودی منبر نیز، تماماً با نقوش گیاهی، با ظرافت و دقت بالایی منبت‌کاری شده است (تصویر ۲۷). از دیگر تزئینات گیاهی منبر می‌توان به قاب بالای تاج اطاقک منبر (تصویر ۲۸)، مشبک‌کاری نشیمنگاه منبر (تصویر ۲۹)، تعدادی از قطعات مثلث شکل زیر نرده پله‌ها، برخی از قاب‌های اطراف دو قطعه گلدانی شکل، دهانه روبرویی منبر، اشاره نمود که با انواع نقوش گیاهی، مزین شده‌اند.

۳-۱. مطالعه تطبیقی نقوش محراب گچبری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان با نقوش منبر چوبی مسجد جامع نائین

قاب‌های احاطه‌کننده نقوش حاشیه اصلی و پهن محراب امامزاده ربیعہ خاتون (۷۰۸ هجری)، با قاب‌های احاطه‌کننده نقوش قطعه‌ی بالای تاج منبر، قاب سردر ورودی منبر و قطعه پیرامون در کوچک سمت چپ منبر مسجد جامع نائین (۷۱۱ هجری) قابل قیاس است (تصویر ۳۰ الف - د). همچنین فرم قرارگیری اسلیمی‌های حاشیه پهن و اصلی محراب امامزاده ربیعہ خاتون، همانند فرم قرارگیری اسلیمی‌های حاشیه بالای قاب سردر ورودی، منبر مسجد جامع نائین، اجرا گردیده است (تصویر ۳۱ الف - ب).

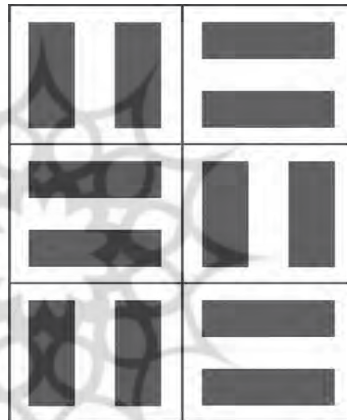
تصویر ۲۰: گره «چهار لنگه» در دو پهلوئی منبر مسجد جامع نائین، مأخذ: همان.

تصویر ۱۹: کتیبه‌های دو سوی پایه‌های تاج منبر مسجد جامع نائین، مأخذ: همان.

تصویر ۲۲: نقش هندسی موجود در مربع کوچک گره «چهار لنگه» در دو پهلوئی منبر مسجد جامع نائین، مأخذ: همان.

تصویر ۲۱: گره «خفته-راسته» در دو پهلوئی منبر مسجد جامع نائین، مأخذ: همان.

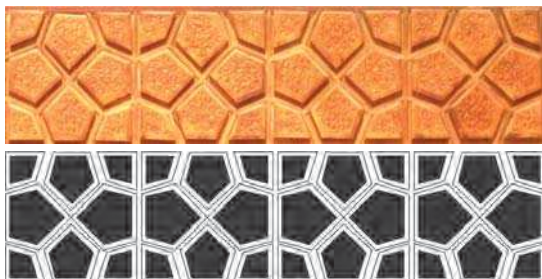

منبر مسجد جامع نائین، می‌توان مشاهده کرد (تصویر ۲۶ الف - ب). در سمت راست و چپ فرورفتگی داخلی محراب درست در زیر کتیبه‌های مربوط به هنرمند و تاریخ ساخت محراب، قابی مستطیل شکل موجود است که با انواع اسلیمی‌ها و سراسلیمی‌ها گچ‌بری شده است، یکی از نقوش گیاهی تشکیل دهنده این قاب که به صورت قرینه در فواصل مختلف تکرار شده (تصویر ۳۷ الف - ب)، نوعی اسلیمی ساده، کوچک و بدون تزئینات روسازی است که در برخی از قطعات تشکیل دهنده گره‌های دو پهلوئی سمت راست و چپ بدنه منبر مسجد جامع نائین نیز اجرا گردیده است (تصویر ۳۸ الف - ه). در طرح طاق‌نمای موجود در محراب امامزاده ربیع خاتون، نقشی دیده می‌شود که دارای قابی چهار پر است که در چهار گوشه پر درونی آن با نقوش اسلیمی پر شده است، مشابه این نقش را، در یکی از قاب‌های مربع شکل تشکیل دهنده گره «چهار لنگه»، بر بدنه سمت راست منبر مسجد جامع نائین، نیز می‌توان مشاهده نمود (تصویر ۳۹ الف - ج) (جدول ۱).

علاوه بر این تزئینات روسازی اشک مانند حاشیه مذکور، در محراب امامزاده ربیع خاتون را (تصویر ۳۲ الف - ب)، در سایر بخش‌های منبر همچون؛ قاب سردر ورودی، قطعات مثلثی شکل زیر نرده‌ها و قطعات اطراف در کوچک گوشه پائین سمت چپ منبر می‌توان دید (تصویر ۳۳ الف - ب). در نهایت سر اسلیمی‌های موجود در حاشیه اصلی و پهن محراب امامزاده ربیع خاتون اشترجان قابل مقایسه با سر اسلیمی موجود در قاب سردر ورودی منبر مسجد جامع نائین است (تصویر ۳۴ الف - ب). یکی از نقوش گیاهی مورد استفاده در محراب امامزاده ربیع خاتون اشترجان، گل‌های ختایی؛ شش پر، هشت پر و دوازده پری است که در طاق‌نما، سرستون‌ها و طرح طاق‌نمای محراب ایجاد شده است که نمونه مشابه آن، در منبر مسجد جامع نائین، نیز موجود است (تصویر ۳۵ الف - ز). تشابه حاشیه باریکی از نوعی اسلیمی ساده، در قسمت پایین محراب را، در اطراف بیشتر قاب‌های دو پهلوئی سمت راست و چپ

مطالعه تطبیقی تزیینات و اجزای ساختار محراب گچبری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان با منبر چوبی مسجد جامع نائین در قرن هشتم هجری قمری / ۱۰۹- ۱۲۷

تصویر ۲۴: گره «بازوبندی مربع» موجود در قاب بالای اطاقک منبر مسجد جامع نائین، مأخذ: همان.

تصویر ۲۳: نمونه‌ای از قطعات مثلث شکل زیر نرده پله‌ها با نقوش هندسی؛ منبر مسجد جامع نائین، مأخذ: همان.

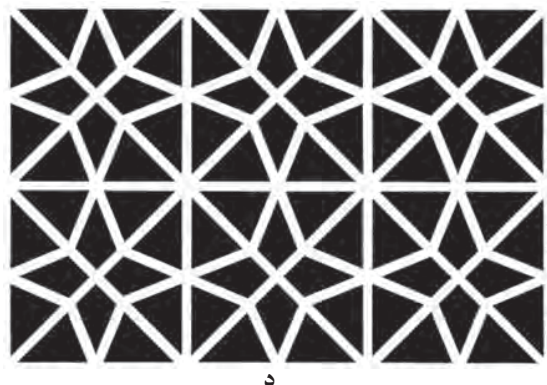
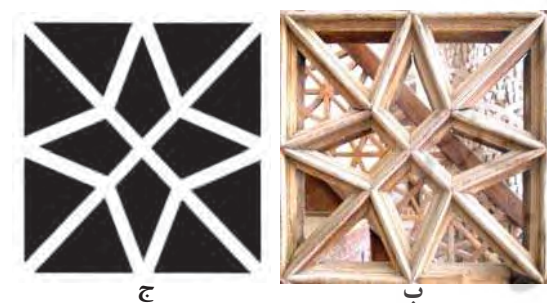
منبر مذکور وجود سرستون‌های گلدانی شکل در محراب امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان (تصویر ۴۴ الف) و دو قطعه گلدانی شکل در دو طرف دهانه روبه‌روی اطاقک بالای منبر است (تصویر ۴۴ ب) (جدول ۲).

۳-۳. مطالعه تطبیقی کتیبه‌های محراب گچبری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان با منبر چوبی مسجد جامع نائین

کتیبه‌های هنرمند سازنده و تاریخ ساخت منبر مسجد جامع نائین (تصاویر ۱۷ و ۱۸) مانند کتیبه هنرمند و تاریخ ساخت محراب امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان به ترتیب در سمت راست و چپ بدنه منبر، اجرا شده‌اند (تصویر ۳).

۲-۳. مطالعه تطبیقی اجزای ساختار محراب گچبری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان با اجزای ساختار منبر چوبی مسجد جامع نائین

لچکی‌های محراب امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان با فرمی دایره‌ای شکل مزین شده است (تصویر ۴۰) که نظیر این فرم، در لچک‌گونه‌های دهانه اطاقک بالای منبر نیز استفاده شده است (تصویر ۴۱). مشابهت در فرم تیزی قوس طاق‌نما و مماس بودن این فرم با خطوط محیطی لچکی در محراب امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان (تصویر ۴۲) با قوس طاق‌نمای اطاقک بالای منبر مسجد جامع نائین، وجه اشتراک دیگری است که در این زمینه می‌توان نام برد (تصویر ۴۳). یکی دیگر از مشابهت‌های محراب و

تصویر ۲۵: (الف-ب)؛ نرده‌های پله با آلت چینی مشبک و (ج-د)؛ طرح خطی گره «هشت و چهار لنگه» موجود در نرده‌های پله منبر مسجد جامع نائین، مأخذ: همان.

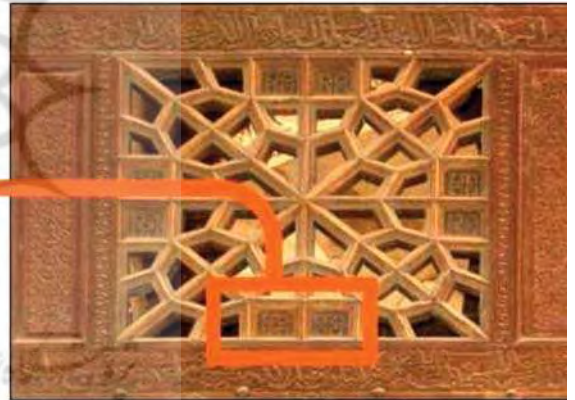
تصویر ۲۸. تصویر و طرح خطی نقوش گیاهی موجود در قاب بالای تاج اطاقک منبر مسجد جامع نائین، مأخذ: همان.

تصویر ۲۶. تصویر و طرح خطی نقش گیاهی موجود در کادر مربع شکل (موجود در گره چهار لنگه) در منبر مسجد جامع نائین مأخذ: همان.

تصویر ۲۷. تصویر و طرح خطی نقوش گیاهی موجود در گرمکاری قاب سردر ورودی منبر مسجد جامع نائین، مأخذ: همان.

تصویر ۲۹. (الف)؛ مشبک‌کاری نشیمنگاه منبر مسجد جامع نائین (ب-ج)؛ تصویر و طرح خطی نقوش گیاهی موجود در مشبک‌کاری نشیمنگاه منبر، مأخذ: همان.

از نظر نقوش، ساختار و کتیبه‌ها همانند؛ گل‌های ختایی با تزیینات روسازی مشترک، استفاده از گل‌های جداکننده، کاربرد نوعی اسلیمی ساده، استفاده از فرم دایره‌ای در لچکی‌ها، مشابهت در فرم تیزی قوس طاق نما، مماس بودن فرم تیزی قوس طاق نما با خطوط محیطی لچکی، جایگاهی ثابت برای ثبت کتیبه‌های هنرمند و تاریخ ساخت محراب، اختصاص دادن سمت راست بدنه داخلی محراب، به کتیبه هنرمند سازنده محراب و سمت چپ بدنه داخلی محراب، به کتیبه سال ساخت محراب، نحوه ترکیب بندی اسلیمی‌های موجود در کتیبه اصلی که با فشردگی و شلوغی خاصی همراه است و... هستند (راشدنیا، ۱۳۹۳: ۱۰۵-۱۰۴). تعدادی از این وجوه اشتراک را، در بین آثار چوبی، هنرمندان نجار کرمانی نیز می‌توان مشاهده نمود که بیشترین مصداق

زمینه کتیبه‌های منبر مسجد جامع نائین (تصویر ۴۶ الف - ب) همانند زمینه کتیبه‌های محراب امامزاده ربیع‌خاتون اشترجان شلوغ و پرکار (تصویر ۴۵ الف - ب) و با نقوش گیاهی پرشده، به نحوی که تقریباً تمامی فضاهای خالی بین حروف، توسط این نقوش پُر شده است (جدول ۳).

۴. جمع‌بندی و تحلیل یافته‌ها

تعدادی آثار گچ‌بری از هنرمندان کرمانی همچون؛ محراب امامزاده ربیع‌خاتون اشترجان (عمل مسعود کرمانی)، محراب مسجد کوچه میر نطنز (عمل حیدر کرمانی)، محراب‌های مسجد کرمانی تربت جام (عمل خواجه بن زکی بن محمد بن مسعود کرمانی) و ... در قرن هشتم هجری موجود است که دارای ویژگی‌های تزئینی مشترکی

تصویر ۳۰. الف): قاب احاطه کننده نقوش حاشیه اصلی و پهن محراب امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان (ب-ج): قاب‌های احاطه کننده نقوش منبر چوبی مسجد جامع نائین (ب): قطعه‌ی در قسمت بالای تاج منبر (ج): قاب سردر ورودی منبر (د): قطعه پیرامون در کوچک سمت چپ منبر، مأخذ: همان.

ب

الف

ب

الف

تصویر ۳۲. تزئینات روسازی اسلیمی (الف): در حاشیه اصلی و پهن محراب امام زاده ربیعہ خاتون اشترجان (ب): در حاشیه بالای قاب سردر ورودی منبر مسجد جامع نائین، مأخذ: همان.

تصویر ۳۱. فرم قرارگیری اسلیمی (الف): در حاشیه اصلی و پهن محراب امام زاده ربیعہ خاتون اشترجان (ب): در حاشیه بالای قاب سردر ورودی منبر مسجد جامع نائین، مأخذ: همان.

ب

الف

ب

الف

تصویر ۳۴. تشابه سر اسلیمی در (الف): حاشیه اصلی و پهن محراب امام زاده ربیعہ خاتون اشترجان (ب): قاب سردر ورودی منبر مسجد جامع نائین (نگارنده)

تصویر ۳۳. تزئینات روسازی اسلیمی (الف): در قطعات مثلث شکل زیر زده پله‌ها (ب): قطعات اطراف در کوچک گوشه پائین سمت چپ منبر مسجد جامع نائین (نگارنده)

ج

ب

الف

و

د

هـ

تصویر ۳۵. کاربرد گل چندپیر (شش پیر، هشت پیر، دوازده پیر) گچ بری های محراب امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان: (الف-ج) طاق نمای محراب، (د-هـ) سرستون های محراب، (و) طرح طاق نمای محراب، (ز) کاربرد گل چندپیر منبر مسجد جامع نائین (نگارنده)

بن محمد النقاش الکرمانی» (۷۱۱ هجری) و با توجه به این که هنرمند هر دو اثر دارای امضای «کرمانی» و در یک فاصله زمانی و مکانی (اشترجان، نائین) نزدیک به هم ساخته شده اند. علاوه بر این، آثار چوبی دیگری در روستاهای نطنز در نزدیکی اشترجان و نائین در استان اصفهان موجود است که دارای امضای کرمانی هستند از جمله:

آن را، در محراب امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان و منبر چوبی مسجد جامع نائین می توان ملاحظه کرد. که تمامی این اشتراکات در بالا ذکر گردید. با توجه به این تشابهات بین نقوش، اجزای ساختار و کتیبه های محراب امامزاده ربیعہ خاتون «عمل مسعود کرمانی» (۷۰۸ هجری) با منبر چوبی مسجد جامع نائین عمل «استاد محمود شاه

تصویر ۳۶: حاشیه اسلیمی ساده (الف)؛ اطراف طاق نما در محراب امام زاده ربیعہ خاتون اشترجان (ب)؛ در اطراف قاب‌های منبر مسجد جامع نائین، مأخذ: همان.

تصویر ۳۷: قاب مستطیلی شکل در سمت راست و چپ بدنه داخلی محراب امام زاده ربیعہ خاتون اشترجان (ب)؛ جزئیاتی از قاب مستطیل شکل و اسلیمی موجود در قاب، مأخذ: همان.

تصویر ۳۸: اسلیمی موجود در قاب‌های مربع شکل موجود در سطح گره «چهار لنگه» در دو پهلوئی چپ و راست بدنه منبر مسجد جامع نائین مأخذ: همان.

تصویر ۳۹: (الف ب)؛ تصویر و جزئیاتی از قاب چهار پر موجود در طاق نماى محراب امام زاده ربیعہ خاتون اشترجان (ج)؛ قاب مربع شکل در بردارنده قاب چهار پر در منبر مسجد جامع نائین مأخذ: همان

مطالعه تطبیقی تزئینات و اجزای ساختار محراب گچبری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان با منبر چوبی مسجد جامع نائین در قرن هشتم هجری قمری / ۱۰۹- ۱۲۷

جدول ۱. مطالعه تطبیقی نقوش محراب گچبری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان (۷۰۸ هجری) با منبر چوبی مسجد جامع نائین (۷۱۱ هجری)، مأخذ: نگارنده.

ویژگی‌های مشترک	منبر چوبی مسجد جامع نائین (۷۱۱ هجری)	محراب گچبری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان (۷۰۸ هجری)	ردیف
قاب احاطه کننده نقوش			۱
فرم قرار گیری اسلیمی			۲
تزئینات روسازی مشترک			۳
سر اسلیمی‌های مشابه			۴
گل‌های ختایی چند پر			۵
نوعی اسلیمی ساده			۶
اسلیمی ساده، کوچک و بدون تزئینات روسازی			۷
قاب چهار پر			۸

جدول ۲. مطالعه تطبیقی اجزای ساختار محراب گچبری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان (۷۰۸ هجری) با منبر چوبی مسجد جامع نائین (۷۱۱ هجری)، مأخذ: نگارنده.

ردیف	محراب گچبری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان (۷۰۸ هجری)	منبر چوبی مسجد جامع نائین (۷۱۱ هجری)	ویژگی‌های مشترک
۱			فرم دایره‌ای شکل
۲			مشابهت در فرم تیزی قوس طاق نما
۳			مماس بودن فرم تیزی قوس طاق نما با خطوط محیطی لچکی
۴			سرستون‌ها / قطعات گلدانی شکل

جدول ۳. مطالعه تطبیقی کتیبه‌های محراب گچبری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان (۷۰۸ هجری) با منبر چوبی مسجد جامع نائین (۷۱۱ هجری)، مأخذ: همان.

ردیف	محراب گچبری امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان (۷۰۸ هجری)	منبر چوبی مسجد جامع نائین (۷۱۱ هجری)	ویژگی‌های مشترک
۱			اختصاص یافتن سمت راست بدنه محراب/منبر به کتیبه هنرمند سازنده محراب
۲			اختصاص یافتن سمت چپ بدنه محراب/منبر به کتیبه هنرمند سازنده محراب
۳			فشرده‌گی و شلوغی زمینه کتیبه‌ها

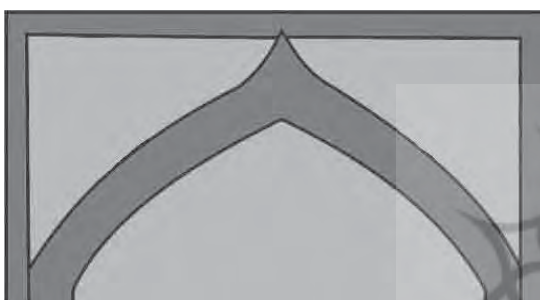
مطالعه تطبیقی تزئینات و اجزای
ساختار محراب گچبری امامزاده
ربیعہ خاتون اشترجان با منبر چوبی
مسجد جامع نائین در قرن هشتم
هجری قمری / ۱۰۹-۱۲۷

تصویر ۴۱. تصویر و طرح خطی کاربرد فرم دایره‌های شکل در قطعه لچک گونه دهانه اطاقک بالای منبر مسجد جامع نائین، مأخذ: همان

تصویر ۴۰. کاربرد فرم دایره‌های شکل در محراب امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان، مأخذ: همان

تصویر ۴۲. تصویر و طرح خطی فرم تیزی قوس در لچکی محراب امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان، مأخذ: همان

تصویر ۴۳. تصویر و طرح خطی فرم تیزی قوس در قطعه لچک گونه دهانه اطاقک بالای منبر مسجد جامع نائین، مأخذ: همان

تصویر ۴۴. (الف-ب): فشردگی و شلوغی زمینه کتیبه‌های محراب امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان، مأخذ: همان

تصویر ۴۶. (الف-ب): فشردگی و شلوغی زمینه کتیبه‌های منبر مسجد جامع نائین، مأخذ: همان

تصویر ۴۴. (الف): سرستون‌های گلدانی شکل در محراب امامزاده ربیعہ خاتون اشترجان (ب): دو قطعه گلدانی شکل دو طرف دهانه روبه‌روی اطاقک بالای منبر، مأخذ: همان

امام زادگان اسماعیل و اسحاق و حلیمه خاتون در روستای برز نطنز (۷۷۳ هجری) «عمل استاد محمد شاه ابن استاد حیدر کرمانی» (همان ۱۳۸۶، ۱۵ - ۱۴). از موارد بالا، چنین استنتاج می شود که هنرمندان گچ بر و نجار خاندان کرمانی در قرن هشتم هجری، دارای سبکی خاص در گچ بری و نجاری بودند و از طرفی برخی هنرمندان ذوالفنون بوده اند.

منبر چوبی مسجد جامع یارند واقع در روستای یارند نطنز (۷۵۹ هجری) «عمل محمد بن استاد حیدر کرمانی» (اعظم واقفی ۱۳۸۶، ۹۱-۸۹)، در حواشی قاب بندی های موجود در سقف چوبی ایوان شرقی مسجد جامع ابیانه (۷۷۲ هجری) (رجبی ۱۳۹۰، ۵۵۳) عمل «لاستاد نقاش محمد شاه بن استاد حیدر المعروف کرمانی» (اعظم واقفی ۱۳۸۶، ۲۱۷)، در چوبی

نتیجه

وجود آثار گچبری و چوبی شاخصی از هنرمندان کرمانی در قرن هشتم هجری، همانند محراب گچبری امامزاده ربیع خاتون اشترجان (۷۰۸ هجری)؛ عمل «مسعود کرمانی» و منبر چوبی مسجد جامع نائین (۷۱۱ هجری)؛ عمل «محمود شاه بن محمد النقاش الکرمانی» این سوالات را، مطرح نمود که چه ویژگی های بصری را، می توان برای محراب گچبری امامزاده ربیع خاتون اشترجان و منبر چوبی مسجد جامع نائین، در قرن هشتم هجری برشمرد؟ و دیگر این که چه وجوه اشتراکی بین نقوش، اجزای ساختار و کتیبه های محراب گچبری امامزاده ربیع خاتون اشترجان با منبر چوبی مسجد جامع نائین وجود دارد؟ در این راستا، نخست به واریسی منابع مکتوب و سپس به مطالعه میدانی و تهیه عکس از جزئیات آثار مورد پژوهش پرداختیم. در ادامه کار، برای حصول نتایجی دقیق تر و ملموس تر، به طراحی و آنالیز برخی نقوش، اجزای ساختار و کتیبه های محراب گچبری امامزاده ربیع خاتون اشترجان و منبر چوبی مسجد جامع نائین، مبادرت ورزیدیم و از طریق مطالعه تطبیقی، دو اثر مذکور در رابطه با نقوش، اجزای ساختار و کتیبه ها، توانستیم به تعدادی از ویژگی های مشترک بین آن ها دست یابیم. نتایج به دست آمده از بررسی تزیینات گچبری (محراب گچبری امامزاده ربیع خاتون اشترجان) و چوبی (منبر چوبی مسجد جامع نائین) دارای نسبت / رقم کرمانی در آثار قرن هشتم هجری حاکی از آن است: در زمینه نقوش، اشتراکات زیر را می توان برشمرد؛ قاب های احاطه کننده نقوش، فرم قرارگیری اسلیمی ها، تزیینات روسازی مشترک (تزیینات اشک مانند)، سر اسلیمی های مشابه، کاربرد گل های ختایی چند پر، استفاده از نوعی اسلیمی ساده، کوچک و بدون تزیینات روسازی و ... در زمینه اجزای ساختار محراب گچبری امامزاده ربیع خاتون اشترجان و منبر چوبی مسجد جامع نائین؛ استفاده از فرم دایره ای شکل در لچکی ها، مشابهت در فرم تیزی قوس طاق نما، مماس بودن فرم تیزی قوس طاق نما با خطوط محیطی لچکی و وجود سرستون ها یا قطعات گلدانی شکل را می توان ملاحظه نمود. اختصاص یافتن دیوارهای سمت راست و چپ محراب / منبر به ترتیب به کتیبه های هنرمند سازنده و تاریخ ساخت و همچنین فشردگی و شلوغی زمینه کتیبه ها با نقوش گیاهی، از جمله مشابهت های دو اثر مذکور در زمینه کتیبه ها است. بنابراین با توجه به این که قرن هشتم هجری عصر گچ بوده و آثار گچبری شاخصی از این دوره به جای مانده و همچنین تقدم زمانی محراب گچبری امامزاده ربیع خاتون اشترجان (۷۰۸ هجری) بر منبر چوبی مسجد جامع نائین (۷۱۱ هجری)، هنرمند گچ بر کرمانی بر هنرمند نجار کرمانی تأثیرگذار بوده است و از طرفی برخی هنرمندان ذوالفنون بوده اند.

تشکر و قدردانی

در این فرصت لازم است تا از راهنمایی های ارزشمند جناب آقای دکتر احمد صالحی کاخکی و همکاری صمیمانه ی جناب آقای علی راشدنیا، قدردانی شود.

۱. برای اطلاعات بیشتر درباره ویژگی های تزیینی هنرمندان گچ بر و نجار کرمانی ر.ک: (راشدنیا، ۱۳۹۳؛ صالحی کاخکی و همکاران ۱۳۹۵ و همچنین مقاله های: «تاریخ گذاری محراب های مسجد کوچه میر نطنز» در فصلنامه مطالعات معماری ایران، سال پنجم، شماره ۱۰، پاییز و زمستان ۱۳۹۵ نوشته احمد صالحی کاخکی، زهراراشدنیا؛ «مطالعه تزیینات گچبری آرامگاه میرزبیر سیرجان و بررسی انتساب آن به هنرمندان کرمانی» در دوفصلنامه مطالعات باستان شناسی، دوره ۱۰، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۷ نوشته زهراراشدنیا، احمد صالحی کاخکی، بهار تقوی نژاد).

منابع و مآخذ

- آبیان، منصور. ۱۳۸۱. «بررسی کتیبه‌های محراب‌های گچی در موزه ملی ایران». اثر. شماره ۳۵. صص ۷۴-۸۴. اعتماد السلطنه، محمد حسن خان. ۱۳۶۸. *مراه البلدان*. جلد چهارم. تهران: دانشگاه تهران.
- اعظم واقفی، حسن. ۱۳۸۶. *میراث فرهنگی نطنز*. جلد چهارم. تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- برونشتاین، لئو. ۱۳۸۷. آثار چوبی تزیینی در دوران اسلامی. در کتاب: *سیری در هنر ایران (از دوران پیش از تاریخ تا امروز)* جلد ششم. ترجمه پرویز مرزبان. زیر نظر آرتر ایهام پوپ و فیلیس اکرمین: ۳۰۲۴-۳۰۴۸. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- بلاغی، عبدالحجت. ۱۳۶۹. تاریخ نائین. تهران: چاپخانه مظاهری. آ.
- تقوی نژاد، بهاره. ۱۳۹۶. «تزیینات محراب‌های گچبری دوره ایلخانی در ایران تحلیل سبک شناختی بر مبنای ترکیب بندی و نقش‌مایه‌ها». رساله دکتری رشته پژوهش هنر. دانشگاه هنر اصفهان، دانشکده پژوهش‌های عالی هنر و کارآفرینی.
- جعفری فرد، زهرا. ۱۳۹۳. «مطالعه و طبقه‌بندی آرایه‌های چوبی دوره سلجوقی تا آغاز دوره تیموری در ایران امروزی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته باستان‌شناسی. دانشگاه هنر اصفهان، دانشکده حفاظت و مرمت.
- دهقانی، طیبه. ۱۳۹۲. «بررسی نقوش منبر مساجد جامع نائین و سوریان و مقایسه آن با نقوش محراب‌های گچبری قرن هشتم». پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته صنایع دستی. دانشگاه هنر تهران. دانشکده هنرهای کاربردی.
- دهقانی، طیبه و صمد سامانیان. ۱۳۹۴. «بررسی تطبیقی طرح و نقش منبر مسجد جامع نائین و منبر مسجد جامع سوریان». فصلنامه تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی. دوره ۶. شماره ۱۹.
- دیمانند، موریس اسون. ۱۳۸۳. *راهنمای صنایع اسلامی*. ترجمه عبدالله فریار. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- راشدنیا، زهرا. ۱۳۹۳. مطالعه ویژگی‌های تزیینی آثار گچ‌بری هنرمندان کرمانی و پراکندگی آن در قرن هشتم ه. ق. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته باستان‌شناسی. دانشگاه هنر اصفهان، دانشکده حفاظت و مرمت.
- رجبی، پرویز. ۱۳۹۰. کاشان نگین انگشتری تاریخ ایران. تهران: پژوهش‌های کیوان.
- رفیعی مهرآبادی، ابوالقاسم. ۱۳۵۲. آثار ملی اصفهان. تهران: انجمن آثار ملی.
- سلطان‌زاده، حسین. ۱۳۹۰. نائین؛ شهر هزاره‌های تاریخی. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- سهرابی نصیرآبادی. مهین. ۱۳۶۹. «مرمت و حفاظت آثار تاریخی - فرهنگی چوبی؛ مطالعه در حفاظت و مرمت منبر مسجد جامع نائین». پایان‌نامه کارشناسی رشته مرمت آثار تاریخی دانشگاه هنر. دانشکده پردیس اصفهان.
- شهییری، شهاب. ۱۳۸۰. «معرفی یک محراب استثنایی تجلی قرآن در معماری محراب مساجد». گلستان قرآن، شماره ۱۷، ۲۲-۲۶.
- صارمی نائینی، داوود. ۱۳۷۴. بررسی و تحقیق بناها و اماکن اسلامی (معماری اسلامی) شهرستان نائین از صدر اسلام تا دوره قاجار. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته باستان‌شناسی. دانشگاه تربیت مدرس. دانشکده علوم انسانی.
- صالحی کاخکی، احمد، بهاره تقوی نژاد، و زهرا راشدینیا. ۱۳۹۵. «مطالعه ویژگی‌های تزیینی آثار گچ‌بری هنرمندان کرمانی در دوره ایلخانی تا ابتدای دوره تیموری». نگره. ۱۱ (۳۷). ۱۹-۳۱.
- گلمبک، لیزا. ۱۳۶۴. «دوره‌های ساختمانی مجموعه تاریخی تربت شیخ جام». ترجمه باقر آیت‌الله‌زاده شیرازی. مجله اثر، شماره‌های ۱۰ و ۱۱: صص ۱۶-۵۷.
- نفیسی، مرصده. ۱۳۸۹. «بررسی نقوش محراب‌های گچ‌بری دوره ایلخانی در شهرستان اصفهان و حومه‌ی آن». پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته هنر اسلامی. دانشگاه هنر اصفهان، دانشکده هنر ادیان و تمدن‌ها.

نوحی، آیه. ۱۳۹۱. «بررسی نقوش منبر مسجد جامع نائین و کاربرد آن در هنر چوب». پایان نامه کارشناسی ارشد رشته صنایع دستی (منتشر نشده). دانشگاه هنر اصفهان، دانشکده هنرهای تجسمی.
نوحی، آیه و آزاده یراقچی. ۱۳۹۱. «کاربرد نقوش سنتی منبر مسجد جامع نائین در طراحی داخلی». سومین همایش ملی معماری داخلی و دکوراسیون، اصفهان، موسسه آموزش عالی دانش پژوهان.
نوروزی قره قشلاق، حسین. ۱۳۹۴. «بررسی نقوش منبر مسجد جامع نائین در راستای شناخت تزئینات چوبی دوره ایلخانی». کنفرانس بین المللی معماری، شهرسازی، عمران، هنر و محیط زیست؛ افق‌های آینده، نگاه به گذشته.

نیکزاد امیر حسینی، کریم. ۱۳۳۵. فهرست تاریخچه مصور ابنیه تاریخی اصفهان. اصفهان: داد.
نیکزاد امیر حسینی، کریم. ۱۳۳۷. «مسجد جامع نائین». مجله فرهنگ اصفهان. شماره ۲۰. صص. ۲۷ - ۳۰.

ویلبر، دونالد. ۱۳۴۶. معماری اسلامی ایران در دوره ایلخانان. ترجمه عبدالله فریار. تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.

هنر فر، لطف الله. ۱۳۴۴. گنجینه آثار تاریخی اصفهان. اصفهان: کتابفروشی ثقی.
هیل، درک و الگ گرابار. ۱۳۸۶. معماری و تزئینات اسلامی. ترجمه مهرداد وحدتی دانشمند. تهران: علمی و فرهنگی.

Papadopoulo, Alexander. 1979. Islam and Muslim Art. translation Robert Erich Wolf. New York: Harry n. Abrams, inc

Smith, Myron bement. 1938. The Wood Mimbar in the Masjid-I Djami Nain. Ars Islamica. Vol.5, N.1. Published in The Smithsonian Institution and Departement of the History of Art, University of Michigan. PP.21-32

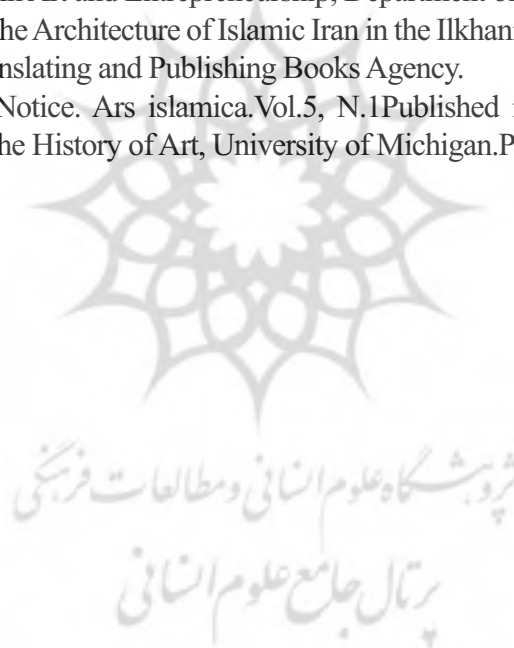
Wittek, paul. 1938. Epigraphical Notice. Ars islamica. Vol.5, N.1. Published in The Smithsonian Institution and Departement of the History of Art, University of Michigan. PP:33-35

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- places (Islamic Architect) Province of Nayin from beginning of Islam to the Period of Qajar. M.A Thesis in Tarbiat Modarres University, Faculty of Humanities, Department of Archaeology.
- Shahiri, Shahab. 2001. Introducing an exceptional Mihrab, the manifestation of the Qur'an in the architecture of the Mihrab of mosques. Golestane Quran. No 77. PP. 22 – 26.
- Smith, Myron bement.1938.The Wood Mimbar in the Masjid-I Djami Nain. Ars Islamica. Vol.5,N.1. Published in The Smithsonian Institution and Departement of the History of Art, University of Michigan.PP.21-32.
- Sohrabi Nasirabadi, Mahin. 1990. Restoration and Conservation of historical-cultural wooden Properties; Study on the Conservation and Restoration of the pulpit of Mosque Jami' of Nain. M.A Thesis in Art University of Isfahan, Faculty of Isfahan Campus, Department of Conservation of historical objects.
- Soltanzadeh, Hossin. 2011. Nain; City of Historical Millennia. Tehran: Cultural Researches Office.
- Taghavi Nejad, Bahareh. 2017. The Ornaments of Ilkhanid Stucco Mihrabs of Iran Stylistic Characteristics on the Basis of Composition and Motifs. Ph. D Thesis in Art University of Isfahan, Faculty of Research Excellence in Art and Entrepreneurship, Department of Art Research.
- Wilber, Donald Newton.1967. The Architecture of Islamic Iran in the Ilkhanid Period. Translated by Abdollah Faryar. Tehran: Translating and Publishing Books Agency.
- Wittek,paul.1938.Epigraphical Notice. Ars islamica.Vol.5, N.1Published in The Smithsonian Institution and Departement of the History of Art, University of Michigan.PP:33-35.

Elmi va Farhangi.

Dehghani, Tayebeh. 2013. A study of the motifs of the pulpit of the Nain and Surian mosques Jami' of and its comparison with the motifs of the eighth century Stucco Mihrabs. M.A Thesis in Art University of Tehran, Faculty of Applied Arts, Department of Handy Craft.

Dehghani, Tayebeh and Samad Samanian. 2015. A comparative study of the design and motif of the pulpit of the Mosque Jami' of Nain and the pulpit of Mosque Jami' of Surian. *The History of Islamic Culture and Civilization*. Vol 6. No 19.

Etemad al-Saltaneh, Mohammad Hassan Khan. 1989. *Mer'at al-Baladan*. Vol 4. Tehran: University of Tehran.

Golombek, Lisa. 1971. *The Chronology of Turbat-I Sheikh Jam*. Translated by Bagher Ayatollah Zadeh Shirazi. *Asar* (10 and 11): 16 – 57.

Hill, D., Grabar, O. 2007. *Islamic Architecture and its Decoration*. Translated by Mehrdad Vahdati Daneshmand. Tehran: Elmi va Farhangi.

Honarfar, Lotfollah. 1965. *The Treasure of Historical Monuments of Isfahan*. Isfahan: Saghafi Bookstore.

Jafari Fard, Zahra. 2014. *The Study and Classification Wooden decoratives from Seljuk to beginning of the Timurid period in Iran*. M.A Thesis in Art University of Isfahan, Faculty of Conservation & Restoration, Department of Arcaeology.

Nafisi, Mercedeh. 2010. *Survey of decorative patterns of Ilkhanid plaster Mihrabs in Isfahan City and Environs*. M.A Thesis in Art University of Isfahan, Faculty of Art of Religeins and Civilizations, Department of Islamic art.

Nikzadamirhoseini, Karim. 1956. *Ashort History of the Historical buildings at Isfahan*. Isfahan: Dad.

Nikzadamirhoseini, Karim. 1958. *Mosque Jami' of Nain*. *Isfahan Culture Magazine*. No 20. PP 27 – 30.

Norouzi Gharagheshlagh, Hossein. 2015. *Study Motifs of the pulpit of Mosque Jami' of Nain in order to recognize the wooden decorations of the Ilkhanid Era*. *International Conference on Architecture, Urban Planning, Civil Engineering, Art and Environment; Future horizons, looking to the past*.

Nouhi, Ayeh and Azadeh Yaraghchi. 2012. *Application of traditional motifs of the pulpit of Mosque Jami' of Nain in interior design*. *Third National Conference on Interior Architecture and Decoration*, Isfahan, Daneshpajooan Higher Education Institute.

Nouhi, Ayeh. 2013. *Engravings Pulpit of Nain's Mosque and its application in the arts Wood*. M.A Thesis in Art University of Isfahan, Faculty of Visual art, Department of Handy Craft.

Papadopoulo, Alexander. 1979. *Islam and Muslim Art*. translation Robert Erich Wolf. New York: Harry n. Abrams, inc.

Rafiei Mehrabadi, Abolghasem. 1973. *Isfahan National Monuments*. Tehran: National Heritage Association.

Rajabi, Parviz. 2011. *Kashan is a jewel in the history of Iran*. Tehran: Pezhvak Kivan.

Rashednia, Zahra. 2014. *Studing of decorative characteristics of kermanid artists stucco works and their distribution in the eights century A . H*. M.A Thesis in Art University of Isfahan, Faculty of Conservation & Restoration, Department of Arcaeology.

Salehi Kakhki, Ahmad, Bahareh Taghavi Nejad, and Zahra Rashednia. 2016. *Studying of Decorative Characteristics of Kermanid Artists' Stucco Works in Ilkhanid Era until the Beginning of the Timurid Era*. *Negareh* 11 (37): 19 – 32.

Saremi Nayini, Davood. 1995. *In vestigation and research about the Islamic monuments and*

and the wooden pulpit of Masjid-I Jami of Nain and The main purposes of this research are also comparative study of motifs, structure components and inscriptions of the Mihrab of Imamzada Rabi a Khatun of Oshtorjan with the wooden pulpit of Masjid-I Jami of Nain. this regard, the questions that will be answered in this article; 1. What visual characteristics can be mentioned for the eighth century AH for Imamzada Rabi a Khatun of Oshtorjan and the pulpit of Masjid-I Jami of Nain? 2. What are The similarities between the motifs, structure components, and inscriptions of the Mihrab of Imamzada Rabi a Khatun of Oshtorjan with the wooden pulpit of Masjid-I Jami of Nain? Method of data collection has been made based on field studies and citation to the written references. Based on the quiddity and method, the present study is a descriptive-analytical research with a comparative approach. Data were collected and analyzed from library research and field research and documenting works. The statistical Society of this research has been done by visiting about seven buildings in different regions of the country such as Nain, Natanz, Turbat-I Jam ... and museum works (Mihrab of Imamzada Rabi a Khatun of Oshtorjan available in the Islamic section of the National Museum of Iran) and photographing them and continued with software analysis of motifs and inscriptions. The number of samples examined two cases, including; the Stucco Mihrab of Imamzada Rabi a Khatun of Oshtorjan and wooden pulpit Masjid-I Jami of Nain. The method of sampling the works was based on the existence of the greatest similarity between the two works, and finally, by comparative study of these two works and other works of the statistical Society, we were able to achieve a number of common features between them. The results obtained from the study of Stucco decorations (Mihrab of Imamzada Rabi a Khatun of Oshtorjan) and wooden (wooden pulpit Masjid-I Jami of Nain) with Kermani the code / the nickname in the works of the eighth century AH indicate; a number of motifs, structure components and inscriptions on Stucco Mihrab of Imamzada Rabi a Khatun of Oshtorjan like; Similarity in the frames surrounding the motifs, form of placement of arabesque, Application rounded form, in the sharp form of the arch of the blind arcade and its tangential to the peripheral lines of the Spandrel, Assign the right walls to the inscription of the Mihrab / pulpit artist and the left to the Mihrab / pulpit inscription date, compaction and detailing of the field inscriptions; Similar and comparable to the motifs, structural components and wooden pulpit inscriptions of Masjid-I Jami of Nain. Therefore, considering that the eighth century AH was the era of stucco and the stucco works of this period are significant and also the chronological precedence of Mihrab of Imamzada Rabi a Khatun of Oshtorjan (708 AH) on the wooden pulpit Masjid-I Jami of Nain (711 AH), stucco Kermani artist has influenced the carpenter Kermani and On the other hand, some artists have been master of arts.

Keywords: Stucco Mihrab, Wooden pulpit, Decorations, Structure components, Masjid-I Jami of Nain, Imamzada Rabi a Khatun of Oshtorjan.

References:

- Abyar, Mansour. 2002. Study of Inscription Stucco Mihrabs in the National Museum of Iran. *Asar* (35): 74 – 84.
- Azam Vaghefi, Hassan. 2007. Cultural Heritage of the Natanz. Vol 4. Tehran: Society for the Appreciation of Cultural Works and Dignitaries.
- Balaghi, Abdolhojjat. 1990. History of Nain. Tehran: [Printing mazaheri].
- Bronstein, Leo. 2008. Decorative wooden works in the Islamic era. In Book: A Survey of Persian Art (from Prehistoric Times to the Present. Vol 6. Arthur Upham Pope and Phyllis Ackerman: 3024 3048. Tehran: Elmi va Farhangi.
- Dimand, Maurice Sven. 2004. Guide to Islamic Industries. Translated by Abdollah Faryar. Tehran:

A Comparative Study of decoration and structural components Stucco Mihrab The Imamzada Rabi a Khatun of Oshtorjan with wooden pulpit Masjid-I Jami of Nain in the eighth century AH.

Zahra Rashednia; ph.D. Candidate of Archaeology (Islamic Era), Faculty of Conservation & Restoration, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran.

Received: 2021/04/06 Accepted: 2021/08/26

The similarities between the motifs used in a profession and industry in a family, influence some of those motifs on industry and profession another from that family. Evidence of this claim, the stucco artist and carpenter Kermani can be seen in the eighth century AH. The existence of the Kerman Plasterers Artist's family, which for several generations have left the work of the distinguished Stucco at the order of the elders and rulers, influenced the other works and industries of that family, such as carpentry. The old custom that had long been prevalent among Iranians, and inherited from father to son or master to apprentice, made it possible for most families to master a variety of professions and industries. This tradition continued throughout the Islamic era, with much evidence of this family tradition remaining; The most famous of them is the rise of the tile maker Abu Tahir Kashani in the the seventh century AH. Their works, such as the masjid's Mihrab, the star tiles, cross, the various Vessel that adorn the museums and collections, continued until the mid-eighth century AH. According to this old history, in the eighth century AH seems to have emerged with the financial and political support of the powerful and ruling governments of that period, family Kermani has emerged. several generations, in different parts of elders have left their mark on the orders of elders and rulers, woodwork and especially plaster. Examples of their works include the Stucco Mihrab of Imamzada Rabi a Khatun of Oshtorjan (available at the National Museum of Iran, Museum number 3271); amal «Masoud Kermani», stucco Mihrab of Masjid-I Kucha-yi Mir in Natanz; (registration number 209 and dated 31/4/1313) amal «Haidar Kermani», stucco Mihrabs of Masjid-I Kermani Turbat-I Jam, amal «Khaju bin Zaki bin Mohammad bin Masoud Kermani», wooden pulpit Masjid-I Jami of Nain (registration number 144 and the date 15/10/1310) amal « Mahmoud Shah bin Mohammed Alnqash Alkrmany», wooden pulpit Masjid-I Jami Yarand Natanz; amal» Mohammad bin Ostad Haidar Kermani» and ... cited. Objectives of this paper: Visual Recognition and Visual Recognition of the Mihrab of Imamzada Rabi a Khatun of Oshtorjan